

O'ZBEKISTONDAGI GEOLOGIK TADQIQOTLAR TIZIMIDA HISOR EKSPEDITSIYASINING O'RNI VA AHAMIYATI.

Abdusalomov Muslimbek Yusupjon o'g'li

Qarshi davlat universiteti, O'zbekiston tarixi o'qituvchisi.

abdusalomovmuslimbek035@gmail.com

ORCID.org/ 0009-0001-5269-8725

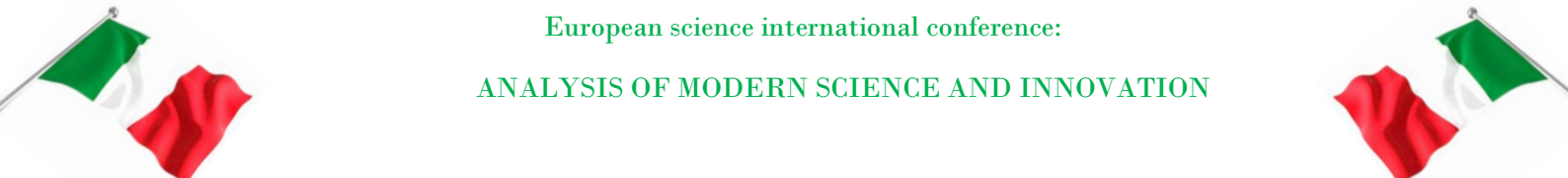
Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistondagi geologik tadqiqotlar tizimida Hisor geologik ekspeditsiyasining shakllanish jarayoni, ilmiy izlanishlari va amaliy natijalari tahlil qilingan. Ekspeditsiyaning XX asr o'rtalaridan boshlab mamlakat mineral-xom ashyo bazasini rivojlantirishdagi o'rni, geologik xaritalarni yaratishdagi hissasi hamda mustaqillikdan keyingi modernizatsiya bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, xalqaro hamkorlik, ekologik barqarorlik va yosh kadrlar tayyorlash masalalarida ekspeditsiyaning roli ilmiy asosda baholangan. Tadqiqot natijalari Hisor ekspeditsiyasining O'zbekiston geologiya fanining rivojlanishidagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar. Hisor geologik ekspeditsiyasi, geologik tadqiqotlar, mineral-xom ashyo bazasi, geologik xaritalar, ekologik barqarorlik, xalqaro hamkorlik, tabiiy resurslar, ilmiy izlanish.

Annotation. This article examines the role and significance of the Hisor Geological Expedition within the system of geological research in Uzbekistan. It analyzes the expedition's formation, its scientific and practical achievements, and its contribution to the development of the country's mineral resource base and geological mapping. The study highlights the modernization processes carried out after Uzbekistan's independence, the use of modern technologies, and the establishment of international cooperation — particularly with specialists from China, Russia, and South Korea. In addition, the expedition's activities in the fields of environmental protection, rational use of natural resources, and training of young specialists are assessed. The findings demonstrate the strategic importance of the Hisor Geological Expedition in the advancement of geological science in Uzbekistan.

Keywords. Hisor Geological Expedition, geological research, mineral resource base, geological mapping, modernization, environmental protection, international cooperation, natural resources, scientific development.

O'zbekistonning janubida joylashgan Qashqadaryo va Surxondaryo hududlari tabiiy resurslarga boy, geologik tuzilishi jihatidan murakkab va o'ziga xos morfostrukturaviy xususiyatlarga ega mintaqalardan hisoblanadi. Mazkur hududning geologik shakllanish

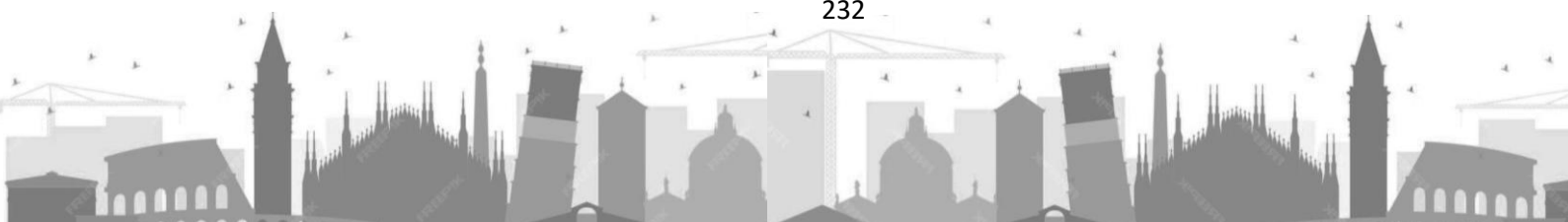

tarixi uzoq geodinamik jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, u nafaqat respublika, balki butun Markaziy Osiyo geostrukturasining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Xususan, Hisor tizmasi mamlakatning eng qadimiy geologik strukturalaridan biri sifatida ajralib turadi va unda turli turdagi foydali qazilma konlarining salmoqli zahiralari jamlangan. Shu jihatdan, mazkur hududning geologik tuzilishini o'rganish, mineral-xom ashyo bazasini baholash hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalarini ilmiy jihatdan tahlil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur hududda geologik yo'nalishdagi ilmiy-tadqiqot ishlari XX asrning o'rtalarida tizimli tarzda amalga oshirila boshlagan. Shu davrda Hisor geologik ekspeditsiyasi tashkil etilgan bo'lib, uning faoliyati O'zbekistonning janubiy va tog'li hududlarida foydali qazilma konlarini aniqlash, ularning geologik tuzilish xususiyatlarini o'rganish hamda ushbu zaxiralarni sanoat miqyosida o'zlashtirish uchun ilmiy-amaliy asos yaratishga qaratilgan edi.

Hisor geologik ekspeditsiyasi 1950-yillarning boshlarida sobiq SSSR Geologiya vazirligining Markaziy Osiyo boshqarmasi tashabbusi bilan tashkil etilgan. Ekspeditsiyaning dastlabki faoliyat bosqichida uning tarkibida 40–50 nafar mutaxassis ish olib borgan bo'lib, ular orasida tajribali rus, tojik va o'zbek geologlari ham mavjud edi. Keyinchalik ekspeditsiya O'zbekiston geologiya xizmati tizimiga kiritilib, Hisor markaziy geologiya-qidiruv ekspeditsiyasi (HMGQE) nomi bilan o'z faoliyatini davom ettirgan. Ekspeditsiyaning bosh shtabi Hisor tizmasi etaklarida joylashgan bo'lib, uning tadqiqot hududi Surxondaryo viloyatining Denov, Boysun va Sariosiyo tumanlarini qamrab olgan. Shu bilan birga, ayrim dala bazalari Qashqadaryo viloyatining janubiy qismida — xususan, Shahrisabz va Kitob tumanlari hududlarida ham faoliyat yuritgan.

Hisor geologik ekspeditsiyasining ilmiy-tadqiqot faoliyati bir qator ustuvor yo'nalishlarni qamrab olgan. Jumladan, ekspeditsiya tomonidan geologik xaritalash va stratigrafik tadqiqotlar olib borilgan, foydali qazilmalar — mis, qo'rg'oshin, rux, ko'mir, gips, marmar, sement xomashyosi hamda qurilish materiallarini izlash ishlari amalga oshirilgan. Shu bilan birga, hududning gidrogeologik va geofizik xususiyatlarini o'rganish, seysmik faol zonalarni aniqlash va baholash bo'yicha izlanishlar ham tashkil etilgan.

1950–1970-yillar davomida Hisor geologik ekspeditsiyasi tomonidan olib borilgan keng ko'lamli izlanishlar natijasida Boysun, Sariosiyo, Denov, Jarqo'rg'on, Termiz va Qo'rg'ontepa tumanlari hududlarida 100 dan ortiq istiqbolli mineral-xom ashyo nuqtalari aniqlangan. Ayniqsa, Boysun tog'lari atrofida joylashgan gips, dolomit, fosforit hamda qurilish materiallari konlari iqtisodiy jihatdan muhim ahamiyat kasb etgan va hududning mineral resurs salohiyatini belgilashda katta o'rin tutgan. Ekspeditsiya faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri Hisor tizmasining geologik qatlamlari, tog' jinslari va strukturalarini kompleks o'rganishga qaratilgan edi. Ushbu izlanishlar natijasida hududda paleozoy va mezozoy davrlariga oid qatlamlar tuzilishi, shuningdek, neogen davrida

shakllangan cho'kindi jinslar to'g'risida yangi ilmiy ma'lumotlar yig'ilgan va ularning stratigrafik tavsifi aniqlangan. Olingan ilmiy natijalar keyinchalik respublika miqyosidagi geologik xaritalarni tuzishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qildi. Hisor geologik ekspeditsiyasi tomonidan ishlab chiqilgan xaritalar O'zbekiston Fanlar akademiyasi Geologiya instituti tomonidan e'tirof etilgan hamda rasmiy ilmiy nashrlarda e'lon qilinib borildi.

Hisor geologik ekspeditsiyasi faoliyatining iqtisodiy ahamiyati ham yuqori darajada namoyon bo'ldi. Ekspeditsiya nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhim natijalarga erishgan. Olib borilgan izlanishlar natijasida aniqlangan konlar hozirgi kunda ham Surxondaryo viloyatining sanoat salohiyatini oshirishda muhim o'rin tutadi. Xususan, Sariosiyo va Denov tumanlarida joylashgan qurilish materiallari konlari, Boysun tog'laridagi gips va ohaktosh zaxiralari, shuningdek, Qizilolma va Oqtosh atrofidagi fosforit konlari qurilish, kimyo va metallurgiya sanoatlari uchun muhim xomashyo manbai hisoblanadi. Bundan tashqari, ekspeditsiya tomonidan amalga oshirilgan gidrogeologik tadqiqotlar natijasida Surxondaryo vodiysida ichimlik va sug'orish suvi manbalari aniqlanib, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirishda sezilarli foyda keltirgan.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, mamlakatda geologiya sohasini rivojlantirish va modernizatsiya qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Shu jarayonda Hisor geologik ekspeditsiyasi faoliyati ham zamonaviy ilmiy va ishlab chiqarish talablari asosida qayta tashkil etildi hamda yangi texnik va tashkiliy imkoniyatlar bilan ta'minlandi. Mazkur davrda Hisor geologik ekspeditsiyasi O'zbekiston Respublikasi Geologiya va mineral resurslar vazirligi tizimida faoliyat yurita boshladi. Qidiruv va tadqiqot ishlari zamonaviy texnik vositalar, masofadan zondlash usullari hamda aero-geofizik tadqiqotlar yordamida amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik doirasida, xususan, Xitoy, Rossiya va Janubiy Koreya mutaxassislari bilan hamkorlikda yangi ilmiy loyihalar va qo'shma izlanishlar tashkil etilgan. Hozirgi kunda ekspeditsiya faoliyati faqat foydali qazilmalarni izlash bilan cheklanib qolmasdan, balki ekologik muhofaza, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda yosh kadrlarni tayyorlash masalalariga ham yo'naltirilgan. Shuningdek, Qarshi davlat universiteti, Termiz davlat universiteti va Toshkent davlat texnika universiteti bilan hamkorlikda ilmiy-amaliy seminarlar, qo'shma dala tadqiqotlari va tajriba-sinov ishlari yo'lga qo'yilgan.

Xulosa qilib aytganda, Hisor geologik ekspeditsiyasi faoliyati O'zbekistonning janubiy hududlarini geologik jihatdan har tomonlama o'rganish, foydali qazilmalarni aniqlash va ularni iqtisodiy aylanmaga kiritishda muhim o'rin tutadi. 1950–1970-yillar davomida amalga oshirilgan izlanishlar natijasida hududning paleozoy, mezozoy va neogen davrlariga oid qatlamlari haqida ilmiy ma'lumotlar to'plangan, 100 dan ortiq istiqbolli

nuqtalar aniqlangan hamda sanoat ahamiyatiga ega konlar ochilgan. Mustaqillik yillarida esa Hisor geologik ekspeditsiyasi faoliyati yangi bosqichga ko'tarilib, zamonaviy texnik vositalar, masofadan zondlash va aero-geofizik tadqiqotlar asosida qayta tashkil etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар вазирлиги материаллари.
2. Нисор марказий геология-қидирув экспедитцияси архив хужжатлари (1950–1990-йиллар).
3. Моисеев В. И. Геология Южного Таджикистана и Гиссарской горной области. — Москва, 1974.
4. Ўзбекистон геологик изланишлари тўплами. — Тошкент. “Фан”, 1987.
5. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон геологияси: Илмий мақолалар тўплами. — Тошкент, 2019.